

Scathophagidae (Diptera) Chráněné krajinné oblasti Slavkovský les a jeho okolí

František Šifner

V štítlách 1311, 142 00 Praha 4

ŠIFNER F. 2013: Scathophagidae (Diptera) Chráněné krajinné oblasti Slavkovský les a jeho okolí. (Scathophagidae (Diptera) of the Slavkovský les Protected Landscape Area) and its surroundings. – Západočeské entomologické listy, 4: 44–47. Online: <http://www.zpcse.cz/entolisty/entolisty.html>, 12-6-2013.

Abstract. During the preliminary research carried out in 2009–2012, altogether 18 species of the family Scathophagidae were found in the Slavkovský les PLA using Malaise traps and by sweeping. One historical record is also added. Two collected species are new for the fauna of the Czech Republic: *Gimnomera tarsea* (Fallén, 1819) and *Coniosternum fluviale* (Rondani, 1867).

Key words: Czech Republic, western Bohemia, Slavkovský les PLA, faunistics, new records, Diptera, Scathophagidae

ÚVOD

Z hlediska geologického náleží CHKO Slavkovský les ke krystaliniku Českého masivu, na východě od Karlových Varů sousedí s Doupovskými horami, jež jsou vulkanického původu (znělce a čediče, např. PP Olšová vrata). Morfologicky tvoří rozsáhlou parovinu s převládajícími plošinami o průměrné nadmořské výšce 700–800 m n. m.; na severu přechází příkře do Chebské a Sokolovské pánve, na jihovýchodě pozvolna do Tepelské plošiny se dvěma nejvyššími vrcholy: Lesný (981 m) a Lysina (978 m) (FRIEDL 1991).

MATERIÁL A METODIKA

První část materiálu byla odchycena metodou Malaiseho pastí v roce 2011 na dvou lokalitách: **1.** Bečov n. Teplou – Krásný Jez, asi 5 km S od Bečova (50°07'51"N, 12°51'05"E), 464 m n. m., dále L1. **2.** Bečov n. Teplou – Vodná, 1,7 km S od Bečova, 634 m n. m. Podrobně jsou zpracovány i sběry z let 2009–2010 (ŠIFNER 2011) z následujících lokalit: **3.** Vodná – Dřevařský vrch (50°06'30"N, 12°51'26"E), dále L3. **4.** Bečov n. Teplou 0,7 km S od Bečova (50°05'39"N, 12°50'21"E), dále L4. **5.** Krásno – Dolní Hluboká, 1,9 km severozápadně od Bečova (50°06'10"N, 12°50'04"E), vše Kabelák leg. Druhá část materiálu je součástí sbírky Městského muzea Mariánské Lázně, který byl získán smykem nebo pomocí pastí na různých lokalitách a biotopech

v letech 2010–2012 na území CHKO Slavkovský les a jeho nejbližšího okolí, vše L. Dvořák leg.

V textu práce jsou použity následující zkratky: CHKO – Chráněná krajinná oblast, NPR – národní přírodní rezervace, PR – přírodní rezervace, PP – přírodní památka, MT – Malaiseho past.

Sbírky: NHMW – Naturhistorisches Museum in Wien, MML – Městské muzeum Mariánské Lázně, FSPC – private collectio František Šifner, Praha.

Nomenklatura a systematické řazení druhů podle ŠIFNERA (2008). Za každou lokalitou je v závorkách uveden číselný kód faunistického mapového čtverce (NOVÁK 1989, PRUNER & MÍKA 1996).

PŘEHLED ZJIŠTĚNÝCH DRUHŮ

Parallelomma albipes (Fallén, 1819)

Palearktický druh, vlhké nížinné i horské louky, biotopy s porosty křovin, místy velmi hojný.

Studovaný materiál: MT: L3 – 27.IV.–31.V.2009, 1 ♂; L4 – 1.–31.V.2009, 1 ♀, 8.V.–5.VI.2010, 2 ♂♂, 2 ♀♀, 16.VII.–11.VIII.2010, 1 ♂, 1 ♀, vše J. Kabelák leg. Kladská (5941), lesní porosty na východním úbočí Lysiny, 20.V.2012, 1 ♂, 28.V.2012, 2 ♂♂; severovýchodní úbočí Lysiny, okraj lesa, 880 m n. m., 19.VI.2012, 1 ♀, 20.VI.2012, 1 ♂, 2 ♀♀, vše L. Dvořák leg.

Cordilura pudica Meigen, 1826

Holarctický druh rozšířený na loukách a v okolí vodních nádrží s porosty *Carex* spp., ve vyšších polohách hojnější.

Studovaný materiál: Lázně Kynžvart (5941), 23.IX.2010, 1 ♂, L. Dvořák leg.

Norellisoma jelíneki Šifner, 2006

Druh popsáný původně z oblasti Severočeské uhelné pánve (Chodov-Mírová), zjištěn na východní Moravě (ŠIFNER 2006) i v CHKO Křivoklátsko (ŠIFNER in litt.). Nález v oblasti CHKO Slavkovský les je čtvrtou lokalitou na území České republiky.

Studovaný materiál: Kladská (5941), lesní porosty na východním úbočí Lysiny, 20.V.2012, 1 ♂, L. Dvořák leg.

Norellisoma nervosum (Meigen, 1826)

Evropský druh, v době líhnutí hojný v podhorských a horských biotopech různého typu, především ve smrčínách, podél potoků, v nižších nadmořských výškách kolem 400 m výskyt velmi řídký. Studovaný materiál: MT: L4 – 5.VI.–16.VII.2010, 1 ♂. Kladská (5941), lesní porosty na východním úbočí Lysiny, 20.V.2012, 5 ♂♂, smrčina, 20.VI.2012, 2 ♀♀; Zámek Kynžvart, zámecký park, 17.V.2012, 8 ♂♂, 1 ♀; Drmoul (6041), PP Panský vrch, vrbová olšina, 19.V.2012, 1 ♀; Broumov (6141), břeh Hamerského potoka, smrčina, 17.VII.2012, 1 ♂, 2 ♀♀, vše L. Dvořák leg.

Norellisoma spinimanum (Fallén, 1819)

Holarктиcký druh, v Evropě i na území České republiky obecně rozšířený.

Studovaný materiál: Tři Sekery (6041), mokřad u rybníka, 10.VII.2011, 1 ♂, hájek u hřbitova, 5.VII.2011, 1 ♂, vše L. Dvořák leg.

Gimnomera tarsea (Fallén, 1819)

Velmi vzácný palearktický druh, dosavadní nálezy pocházejí z horských oblastí nebo ze severu Evropy. Ve střední Evropě, kromě Rakouska (ŠIFNER 2008), nebyl tento druh dosud zjištěn a jediný exemplář (samice) s označením lokality „Franzenstein, 3.6.1893“ (NHMW) byl až dosud nejasného původu (ŠIFNER 2003). V současné době se podařilo tento problém vyřešit a s jistotou lze konstatovat, že lokalita uvedená na etiketě je Františkův kámen, na sever až severovýchod od města Mariánské Lázně (6042); na konci 19. století výletní místo s malým pavilonem (glorietou). V současné době lesní porosty bez jakékoliv stavby (49°58'41,043"N, 12°42'42,816"E). Uvedený exemplář s označením „coll. Mik“ je uložen ve sbírce NHMW a je pravděpodobné, že pochází ze sběrů rakouských entomologů z konce 19. století.

Studovaný materiál: Mariánské Lázně (6042), Františkův kámen (= Franzenstein), 3.VI.1893, 1 ♀, nálezce neuveden. **Nový druh pro území České republiky.**

Spaziphora hydromyzina (Fallén, 1819)

Palearktický druh rozšířený až do západní Sibiře,

dravé larvy žijí ve vodě i s velmi nízkým obsahem kyslíku, dospělci v křovinné vegetaci podél řek i rybníků (ŠIFNER 2003).

Studovaný materiál: Horní Kramolín (6042), okraj lesa u obce, 25.V.2012, 1 ♀, L. Dvořák leg.

Hexamitocera martineki Šifner, 2003

Pravděpodobně evropský druh zjištěný na několika lokalitách v České republice, obývá zastíněné a vlhké biotopy na lukách i v lesích, biologie dosud neznámá; ze západních Čech jej uvádí ŠIFNER (2013).

Studovaný materiál: MT: L2 – 30.IV.–2.VI.2011, 1 ♀.

Amaurosoma armillatum (Zetterstedt, 1846)

Evropský druh, larvy všech druhů rodu *Amaurosoma* Becker pravděpodobně minují v různých druzích trav, imága obývají vlhké luční biotopy.

Studovaný materiál: MT: L3 – 27.IV.–31.V.2009, 2 ♀♀; L4 – 1.–3.V.2009, 6 ♂♂, 16 ♀♀, 8.V.–5.VI.2009, 2 ♂♂, 3 ♀♀.

Amaurosoma articulatum Becker, 1894

Evropský druh, vlhké luční i lesní biotopy v podhorských oblastech.

Studovaný materiál: MT: L4 – 8.V.–5.VI.2010, 2 ♂♂.

Amaurosoma brevifrons (Zetterstedt, 1838)

Evropský druh, vlhké luční biotopy v nížinných i podhorských oblastech.

Studovaný materiál: MT: L3 – 27.IV.–31.V.2009, 1 ♂; L4 – 1.–3.V.2009, 1 ♂, 1 ♀.

Amaurosoma flavipes (Fallén, 1819)

Obecně rozšířený palearktický druh, larvy se vyvíjejí v bojínku (*Phleum pratense*), imága obývají nivní i obhospodařované louky, za určitých podmínek i významný škůdce (ŠIFNER 2003).

Studovaný materiál: MT: L4 – 11.IV.–1.V.2009, 2 ♀♀, 1.–31.V.2009, 2 ♂♂, 4 ♀♀.

Amaurosoma inerme Becker, 1894

Palearktický druh rozšířený běžně ve střední a severní Evropě na lučních biotopech (ŠIFNER 2003).

Studovaný materiál: MT: L3 – 27.IV.–1.V.2009, 1 ♂; L4 – 1.–31.V.2009, 2 ♂♂; 8.V.–5.VI.2010, 1 ♂, 1 ♀.

Coniosternum fluviale (Rondani, 1867) (Obr. 1)

Velmi vzácný palearktický druh. Biologie všech druhů rodu *Coniosternum* Becker je prakticky neznámá; výskyt dospělců je vázán na blízkost tůní, potoků či obdobných vodních ploch.

Studovaný materiál: Výškov (6042), luh Kosího potoka

Obr. 1. *Coniosternum fluviale* z lokality Výškov. Foto: Josef Dvořák.
 Fig. 1. *Coniosternum fluviale* from the locality Výškov. Photo: Josef Dvořák.

ka pod PR Lazurový vrch, 15.VI.2012, 1 ♂, L. Dvořák leg. **Nový druh pro území České republiky.**

***Scathophaga bohemiae* Šifner, 2000**

Druh dosud zjištěný pouze na území České republiky.

Studovaný materiál: MT: L1 – 29.IV.–31.V.2011, 1 ♀; L2 – 30.III.–30.IV.2011, 1 ♀; L4 – 1.V.–2.VI.2010, 1 ♂, 1 ♀.

***Scathophaga furcata* (Say, 1823)**

Obecně rozšířený holarktický druh obývající horské, podhorské i nížinné zastíněné luční i lesní biotopy všech typů.

Studovaný materiál: MT: L2 – 3.–24.VI.2011, 1 ♀, 30.IV.–1.VI.2011, 2 ♂♂, 2 ♀♀.

Lázně Kynžvart (5941), 25.V.2010, 2 ♀♀, 1.VII.2010, 1 ♀, zámecký park, 13.VI.2012, 1 ♂; Dolní Žandov (5941), bývalé cvičiště, 19.V.2011, 1 ♀; Kladská (5942), lesní porosty na východním úbočí Lysiny, 20.V.2012, 1 ♀, smrčina, 20.VI.2012, 2 ♀♀; Mariánské Lázně (6042), klenosmrčina v údolí Pstružího potoka, 22.V.2012, 1 ♂; PR Žižkův vrch, suťový les, padací past s alkoholem, 21.XI.–13.XII.2011, 2 ♂♂, 2 ♀♀, vše L. Dvořák leg.

***Scathophaga inquinata* (Meigen, 1826)**

Obecně rozšířený druh na vlhkých biotopech, mokřa-

dech všech typů včetně bažinných.

Studovaný materiál: MT: L1 – 1.V.–4.VI.2011, 1 ♂; L2 – 1.–30.IV.2011, 6 ♂♂, 2 ♀♀; L4 – 1.–31.V.2009, 1 ♀, 20.IX.–5.XI.2009, 1 ♂, 2 ♀♀. Lázně Kynžvart (5941), NPR Kladské rašeliny, 25.V.2010, 1 ♂, 1 ♀; Horní Kramolín, olšina a vlhká louka u vodní nádrže Podhora, 26.V.2011, 1 ♀, vše L. Dvořák leg.

***Scathophaga lutaria* (Fabricius, 1794)**

Palearktický druh, řídce rozšířený i ve středomořské podoblasti včetně severní Afriky.

Studovaný materiál: Lázně Kynžvart (5941), 23.IX.2010, 1 ♀, L. Dvořák leg.

***Scathophaga stercoraria* (Linnaeus, 1758)**

Obecně rozšířený holarktický druh, na všech typech vlhkých biotopů, často hojný na hnojištích.

Studovaný materiál: MT: L1 – 29.IV.–2.VI.2011, 4 ♂♂, 6 ♀♀; L2 – 30.III.–30.IV.2011, 2 ♀♀, 1.–30.IV.2011, 3 ♂♂, 30.IV.–2.VI.2011, 1 ♂; L3 – 20.IX.–15.XI.2009, 2 ♂♂, 2 ♀♀; L4 – 15.VII.–11.VIII.2010, 1 ♀. Drmoul (6041), bývalé cvičiště, 14.IV.2011, 2 ♀♀, 11.V.2011, 1 ♀; Nové Mohelno (6040), Stará Mohelenská slat', přechodové rašelinště, 30.IV.2011, 6 ♂♂, 1 ♀; Tři Sekery (6041), křovina u rybníka Sekera, 7.V.2011, 1 ♂, 10.VII.2011, 1 ♂, 1 ♀, 27.–28.V.2012, 2 ♂♂; Tři Sekery (6041), hájek u hřbitova, 26.VI.2012, 1 ♂, 2 ♀♀; Tři Sekery

(6041), zahrada domu č.p. 21, 7.V.2011, 1 ♂, 3 ♀♀; Mariánské Lázně (6042), PR Žižkův vrch, suťový les, padací past s alkoholem, 21.XI.–13.XII.2011, 2 ♀♀; Slatina (6041), vlhká louka, 30.IV.2011, 1 ♀; Lázně Kynžvart (6041), břeh Dvouhřázového rybníka, 21.IV.2011, 1 ♂, 1 ♀, vše L. Dvořák leg.

Scathophaga suilla (Fabricius, 1794)

Holarctický druh, široce rozšířený na různých typech biotopů: vlhké louky, okolí pramenišť a močálů, pobřežní vegetace vodních toků i rybníků.

Studovaný materiál: MT: L1 – 3.–24.VI.2011, 2 ♂♂; L2 – 30.IV.–2.VI.2011, 1 ♂; L4 – 1.–31.V.2009, 1 ♀; L5 – 5.VI.–15.VII.2010, 1 ♂, 15.VII.–11.VIII.2010, 1 ♂. Žandov (5941), 19.IX.2011, 1 ♀; Kladská (5942), louky kolem obce, 28.VI.2012, 2 ♀♀; Drmoul (6041), PP Panský vrch, vrbová olšina, 19.VI.2012, 1 ♂, 1 ♀; Mariánské Lázně (6042), břeh Žabího jezírka, 22.IV.2011, 1 ♀, vše L. Dvořák leg.

Leptopa filiformis Zetterstedt, 1838

Palearktický druh s velmi řídkým rozšířením.

Studovaný materiál: Horní Kramolín (6042), vlhká louka u vodní nádrže Podhora, 25.V.2012, 1 ♂, olšina na okraji obce, 25.V.2012, 1 ♂, 1 ♀, vše L. Dvořák leg.

SOUHRN

Celá oblast severozápadních Čech byla koncem 19. a počátkem 20. století, především v souvislosti s rozvojem lázeňství, předmětem zájmu také přírodovědců. Z tohoto období se datují i velmi zajímavé nálezy druhů čeledi Scathophagidae nejen na území současné CHKO Slavkovský les, ale v celé zmíněné oblasti. Dokladové exempláře některých druhů jsou uloženy ve sbírkách Entomologického odd. Národního muzea v Praze, v Muzeu Jihočeských blat v Soběslavi a Naturhistorisches Museum ve Vídni. Jedná se o sběry některých českých a rakouských entomologů té doby. Obdobně existují jednotlivé nálezy z druhé poloviny 20. století. Jedná se o následující lokality: Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Cheb, Aš, Karlovy Vary, Teplička u Karlových Varů, Kynšperk nad Ohří, Čistá u Sokolova, NPR Kladské rašeliny a NPR Soos u Františkových Lázní nebo je pouze uveden název oblasti, např. Chebsko („Egerland“: DALLA TORRE 1878, ŠIFNER 2003). Jedná se pouze o příležitostné sběry jednotlivých sběratelů, které zahrnují 20 druhů této čeledi.

V předkládané práci je uvedeno 10 druhů nových pro území CHKO. Lze s jistotou konstatovat, že tento počet druhů není ani zdaleka konečný a s ohledem na charakter biotopů v této oblasti lze očekávat nejen nálezy jiných druhů již známých z území České republiky, ale s velkou pravděpodobností i severských

druhů, dosud v České republice nezjištěných.

Dva druhy jsou nové pro faunu České republiky: *Gimnomera tarsea* (Fallén, 1819) a *Coniosternum fluviale* (Rondani, 1867).

PODĚKOVÁNÍ

Za poskytnutí velmi zajímavých materiálů z Malaisého pastí v okolí Bečova nad Teplou děkuji J. Kabelákovi (Entomologické oddělení Národního muzea v Praze), L. Dvořákovi (Městské muzeum Mariánské Lázně) za možnost zpracovat jeho sběry z různých lokalit CHKO Slavkovského lesa a informace o lokalitě Františkův kámen a J. Dvořákovi (Praha-Hrnčíře) za poskytnutou fotografii.

LITERATURA

- DALLA TORRE K. 1878: Entomologische Notizen aus dem Egerlande. Jahres-Bericht des Naturhistorischen Vereins „Lotos“ für 1877. – Lotos, 27: 91–108.
- FRIEDL K. (ed.) 1991: Chráněná území v České republice (Landscape areas in the Czech Republic). – Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha, 275 pp.
- NOVÁK I. 1989: Seznam lokalit a jejich kódů pro síťové mapování entomofauny Československa. – Zprávy Československé Společnosti Entomologické při ČSAV, 25 (1–2): 2–84.
- PRUNER L. & MÍKA P. 1996: Seznam obcí a jejich částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny (List of settlements in The Czech Republic with associated map field codes for faunistic grid mapping system). – Klapalekiana, 32 (Suppl.): 1–196.
- ŠIFNER F. 2003: The family Scathophagidae (Diptera) of the Czech and Slovak Republics (with notes on selected Palaearctic taxa). – Acta Musei Nationalis Pragae, Series B, Natural History, 59 (1–2): 1–90.
- ŠIFNER F. 2006: *Norellisoma jelineki* sp. nov. – a new species from the Czech Republic. – Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae, 46: 193–196.
- ŠIFNER F. 2008: A catalogue of the Scathophagidae (Diptera) of the Palaearctic region, with notes on their taxonomy and faunistics. – Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae, 48 (1): 111–196.
- ŠIFNER F. 2011: Notes on species composition and seasonal activity of some species of the family Scathophagidae (Diptera) in the Czech Republic (Poznámky k druhovému složení a sezonní aktivitě některých druhů čeledi výkalnicovitých (Diptera: Scathophagidae) v České republice). – Sborník Severočeského Muzea, Přírodní vědy, Liberec, 29: 183–200.
- ŠIFNER F. 2013: Poznámky k druhovému složení čeledi Scathophagidae (Diptera) v západní části Severočeské hnědouhelné pánve v České republice (Notes on species composition of the family Scathophagidae (Diptera) in the Western part of the Northern Bohemian brown coal basin in the Czech Republic). – Sborník Severočeského Muzea, Přírodní vědy, Liberec, 31 (in press).